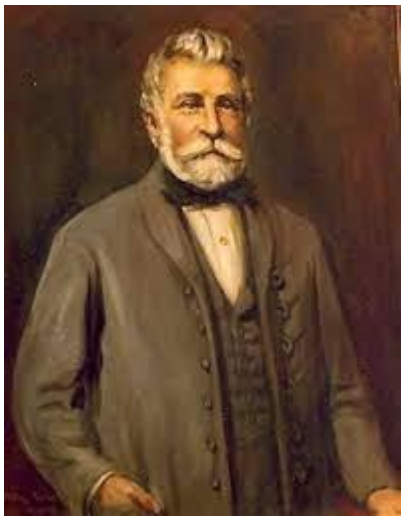

230 éve született a halhatatlan tudós Bugát Pál

Bugát Pál (1793-1865) orvos, egyetemi tanár, az MTA tagja, nyelvújító, a magyar orvosi nyelv egyik megteremtője. 1841-től 1844-ig a Királyi Magyar Természettudományi Társulat elnöke.

Bugát Pál Gyöngyösön született 1793. április 12-én. A család eredeti neve – a születési anyakönyv tanúsága szerint – Bukát volt. Gyermekkora szegénységben telt, apja Bugát János szabómesterként dolgozott. A gimnázium alsó osztályait szülővárosában Gyöngyösön kezdte el, de már Egerben fejezte be a gimnázium utolsó éveit, itt filozófiát hallgatott. Az orvostudományi tanulmányait Pesten végezte, ahol 1818. december 21-én avatták orvossá, két évre rá 1820. január 8-án szemészorvossá. A pesti egyetem orvoskarán két professzor volt rá nagy hatással: Lenhossék József és Stáhly Ignác.

Tanársegédként belgyógyászaton /Széky Péter belgyógyász mellett/ és szemészeten /Fabinyi János szemészprofesszor mellett/ dolgozott, majd Bakabányán és Selmecen lett tiszti főorvos. A fordulópont 1824-ben jött el: ekkor nevezték ki az egyetem orvosi karának jegyzőjévé, és őfelsége pesti egyetemének sebészeti tanszékén az elméleti orvostudományok oktatója lett, ahol élettant, kórtant és gyógytant tanított. Ekkor még nem tartották a sebészetet valódi orvostudománynak, el is különítették a „kétféle” oktatást. A sebészképzés alsóbbrendű volt, és ez zavarta is Bugát Pált. Mikor az orvosi karra kinevezték, a tanítás nyelve még a latin volt, a harmincegy éves professzor azonban már magyar nyelven adott elő, és tanártársait is erre buzdította. Elhatározását különösen örömmel fogadta Schuszter János, aki a kémia nyelvet már megpróbálta magyarosítani. Az idősebb kolléga mellett a fiatalok közül Flór Ferenc és Pólya József tanártársai, valamint Forgó György, Pest megye fizikusa segédkezett Bugát nyelvújító munkássága mellé.

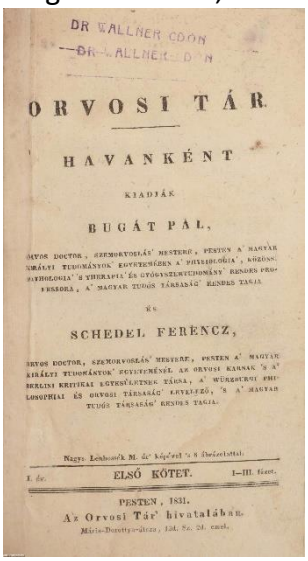
DR WALLNER COON

ORVOSI TÁR

HAVANKÉNT

KIADJÁK

BUGÁT PÁL,

és

SCHEDEL FERENCZ,

ELSŐ KÖTET.

PESTEN, 1831.

Az Orvosi Tár' hivatalában.

A Magyar Tudományos Akadémia 1830-ban választotta rendes tagjává. Az 1831-es kolerajárvány idején Lenhossék Mihály Máramarosszigetre irányította, mint „medicus dirigens”-t, a kormánybiztos mellé, ahol azonban gyakorló orvosként is segédkezett a járvány leküzdésében. A járvány elmúltával ismét az egyetemen tanított, kapcsolatba került a nyelvújítási mozgalom jeles alakjaival (Kazinczy Ferenc) és kitartóan foglalkozott az orvostudomány magyar szaknyelvének a megteremtésén. Toldy Ferenc irodalomtörténésszel közösen 1831-ben kiadták az első magyar nyelvű orvosi folyóiratot Orvosi Tár címmel.

Tanári munkája mellett fordítói tevékenységet is végzett és önálló műveket is megjelentetett. Bonctudomány (1828) címmel magyarra fordította Hempel Adolf Anatómiáját, ezt követte az Orvosi Szókönyv (1833), a Sebészség (1836), majd a Tapasztalati Természettudomány (1837) és a legjelentősebb műszógyűjteménye a Természettudományi Szóhalmaz (1843).

Bugát Pál által alkotott szavak, melyeket mind a mai napig használunk: adag, agy, bálna, bonctudomány, búra, cseppfolyós, csipesz, dudor, ellenszenv elnök, eredmény, földgömb, földtan, garat, gyógy, hajlam, halottkém, helyrajz, higany, hőmérséklet, ízület, kísérlet, kórjel, kóros, kórtan, közeg, közélet, légcső, mozgékony, mozzanat, működik, műtét, nyomda, penge, ragály, rokonszenv, rovar, sav, sebész, sejt, sérv,szemész , tan, tanár, tapasz, természetrajz, természettan, vegytan stb.

A MAGYAR
TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVEI.
SZABÓ JÓZSEF
HARMADIK KÖTET
PESTEN

Harmincöt évesen 1828-ban feleségül vette Almay (Wurm) Erzsébetet, Wurm Józsefnek, a konjunktúrában dúsgazdaggá vált kereskedőnek a leányát. Wurm József 1834-ben szerzett nemesi rangot, s ekkor nevet is váltott, ezután Almási Almay Józsefként tisztelték. A házasság révén a szegény szabómester fia rokonságba került a kor legismertebb családjaival. Bugátnak és feleségének nem születtek saját gyermekeik, nyolc csángó fiút fogadtak a házukba és neveltek fel. Saját költségükön taníttatták a fiúkat, akik szinte mindannyian néptanítók lettek.

A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlésének eszméjét ő vetette fel az Orvosi Tár című folyóiratban. 1841. áprilisában Bugát Pál bejelentette, hogy társulatot kíván létrehozni a természettudományok művelésére és terjesztésére és egy aláírási ívet köröztetett, amit 134-en írtak alá, szinte valamennyien a természettudományok oktatásában és művelésében lényeges szerepet játszók közül. 1841. májusában alapították meg a Természettudományi Társulatot, melynek alapító tagjaként 1000 aranyforintot adományozott. A társulat alakuló ülését, melyen Kubinyi Ágoston elnökölt, 1841. június 13-án tartották, jóváhagyták az alapszabályokat és megválasztották a tisztikart. Elnök Bugát Pál, másodelnök Kubinyi Ágoston, első jegyző Vajda Péter lett.

„A magyar természettudományi társulat czélja hazánkat természettudományilag megismerni, ennek rejtett kincseire honosinkat s illetőleg a külföldet figyelmeztetni, a külföldön virágzó természeti tudományokat honunkba átültetni, azokat a tanodák szűk falai közöl az élet tág mezejére átvinni, az élethez közelebb eső egyesületeknek segédkezeket nyujtani, az alsóbb, vagy is népi és felsőbb, az az tudományos nevelésre közvetve befolyván honunkban a természeti tudományokat terjeszteni, s a magasztos czél elérésére a hazában található minden tudományos capacitásokat és ügybarátokat központosítani.”

– Idézet a Magyar Természettudományi Társulat 1841. évi alapító leveléből

A társulat célkitűzéseit, alapszabályait tekintve lényegében akadémia jellegű intézményként működött, a tagokat ajánlással vették fel, és székfoglaló előadást kellett tartaniuk. Szakosztályokat alakítottak, rendszeresen tartottak előadóüléseket, pályázatokat írtak ki, és megkezdték a különböző természettudományi gyűjteményének kialakítását.

Az 1848-as szabadságharcban lelkesen vett részt. Reformtervei, szakirodalmi tevékenysége, valamint orvosi és közegészségügyi érdemeinek elismerésképpen a Honvédelmi Bizottmány 1848 végén Magyarország főorvosává nevezte ki, mely tisztséget a szabadságharc leveréséig betöltötte. A szabadságharc bukása után szülővárosában Gyöngyösön bujdosott – hetekig rejtegették a ferences rendházban –, megfosztották minden rangjától, tisztségétől, a katedrájától és a nyugdíjától is, de kegyelmet kapott.

1850-től Budán, a Városmajorban élt. Idejét többnyire nyelvészeti búvárkodással töltötte, tanulta a finn és a török nyelvet, kertészkedett és orvosi gyakorlatot is folytatott. A szabadságharc után készült munkái (finn–magyar és más szótárok) jórészt kéziratban maradtak fenn, csak egy-egy jelent meg az Akadémiai Értesítőben. A szóképzési módszereket a Szócsintanban (1857) összegezte, ezt azonban az Akadémia elutasította. Közéleti visszatérését 1861-ben engedélyezték, újra munkálkodott a folyóiratok szerkesztésében és a Természettudományi Társulat elnöki tisztjét rövid ideig ismét betöltötte.

1865. július 9-én hunyt el. Bár szülei és testvére a gyöngyösi Felsővárosi temetőben fekszenek, őt a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Toldy Ferenc irodalmár, akadémikus, a Kisfaludy Társaság igazgatója írta, hogy „helyesen szólni Révai, szépen Kazinczy, műszabatosan Bugát Pál tanította a nemzetet”.

Bugát Pál úttörője volt a magyar nyelvű orvosirodalom megteremtésének. Munkássága, hazaszeretete, humanizmusa példaértékű, a legnagyobb magyar tudósok közt van a helye.

források: MAGYAR ORVOSI NYELV 2013, 2, 104–123
http://real.mtak.hu/19480/1/MONY_2013_02_Bugat__Bosze__u_103755.273549.pdf
https://hu.wikipedia.org/wiki/Bug%C3%A1t_P%C3%A1l
Környezeti nevelés – tehetséggondozás, Dr. Fülöp Lajos: Bugát Pál emlékezete TIT Stúdió Egyesület 2000.
https://www.antikvarium.hu/aukcio/index.php?t=cd&bid=962612&aid=16030
https://adt.arcanum.com/hu/collection/KirMTermTars/
https://kekesonline.hu/2021/02/15/bugat-pal-az-orvosi-magyar-nyelv-megteremtoje/
https://nepujsag.ro/articles/a-termeszet-kalendariuma-cccliii#